

Dr. Varga Norbert - Dr. Pétervári Máté

A magyar igazságszolgáltatás története

A fejlesztés az Igazságügyi Minisztérium a jogászképzés
színvonalának emelését célzó szakmai programja keretében
biztosított támogatással valósult meg (2022)

Jelen tananyag az EFOP-3.4.3-16-2016-00014 számú projekt keretében kifejlesztett Homoki-
Nagy Mária - Varga Norbert: A magyar alkotmánytörténet (2020.; [https://eta.bibl.u-
szeged.hu/4938/](https://eta.bibl.u-szeged.hu/4938/)) című tananyagok, illetve annak egyes részeinek felhasználásával készült.

A KURZUS ALAPADATAI

A tárgy jellege	kollokviummal záródó előadás
Tárgyfelelős tanszék	SZTE Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Jогtörténeti Tanszék
Oktatók	Dr. Varga Norbert egyetemi docens Dr. Pétervári Máté adjunktus
Elérhetőség	6721 Szeged, Bocskai u. 10-12. 2. emelet 43. és 66. szoba Tel/Fax: (62) 544-409; (62) 544-385 E-mail: vargan@juris.u-szeged.hu E-mail: petervari.mate@juris.u-szeged.hu
Tantárgyi kreditpontok	4

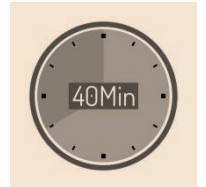
A TANANYAG ELSAJÁTÍTÁSÁHOZ JAVASOLT MÓDSZERTAN

1. Olvassa el a tantárgy alapadatait.
2. Ismerje meg a tantárgy követelményrendszerét.
3. Figyelmesen olvassa el az olvasóleckét.

Az olvasólecke feldolgozásához szükséges idő: kb. 35-40 perc

4. A tananyag elsajátításához segítséget nyújt az ajánlott irodalom.
5. Válaszoljon az önellenőrző kérdésekre.
6. Amennyiben további segítségre van szüksége a tananyag megértéséhez, akkor jelezze a tantárgy oktatójának.

Mohács előtti igazságszolgáltatási szervezet

1. Kuriális bíróságok Mohács előtt

Magyarországon is érvényesült az a főszabály, hogy a király a legfőbb bíró. A 13. századig kizárólag a király nevében ítéleztek a király által kinevezett bírók. De megfigyelhető, hogy a király az igazságszolgáltatás feladatait egyre gyakrabban adta át valaki másnak.

A 11-12. században még nem volt állandó királyi székhely. Az uralkodó járta az országot és a beszedett terményjövédelmet ott a helyszínen élte fel. Ahol a király megjelent ott mindenki másnak a bírói joghatósága megszűnt. De egy-egy területre, csak ritkán jutott el a király, ezért állandó jellegű

1. Könyves Kálmán ábrázolása (Thuróczykrónika)

vidéki bírói helyettesekről kellett gondoskodnia. Ők voltak a **királybírák**. A király megyénként két – két királybíróval nevezett ki, nyakukban a király bírói pecsétjével. Ezzel igazolták a királytól kapott joghatóságukat és az idézéseket is ezzel fogatosították. A pecsétről kapták a *billogos* elnevezést. A királybírák ítéleteinek végrehajtását az adott megye élén álló ispánnak kellett végrehajtani, akik igyekeztek hatalmukat a királybírákra is kiterjeszteni. A bírák befolyásolhatóvá váltak, ezért Könyves Kálmán megszüntette a királybírók tevékenységét, helyébe egyházmegyénként a *zsinati törvényszékeket* állított fel. Itt a megyéspüspök elnöklete alatt a királyi vármegyék ispánjait is bevonták az ítékezésbe.

Könyves Kálmán halálát követően ez a bírói fórum megszűnt.

A királyi udvarban első helyettese a nádor lett, aki 1222-ig a királyi udvarban a király helyett és nevében ítélezett. Ezt követően önálló bírói joghatóságot kapott és a vármegyékben az általa meghirdetett *nádori jelenlét* (presentia palatinalis) fórumán elsősorban a nyilvános gonosztevők ügyeiben járt el vidéken.

A királyi udvarban 1222 után az országbíró ítélezett a király helyett és a király nevében az ún. *királyi jelenlét* – **presentia regia** – fórumán. Az Aranybulla már az országbírónak tiltotta meg,

hogy a királyi udvaron kívül bíraskodjon. A királyi udvarban ő lesz az általános királyi helyettes a királyi jelenlétben. Az országbíró sohasem szerzett önálló bírói joghatóságot.

Az előkelők mindig kieszközölték, hogy az ő ügyekben a király bíraskodjon. A 13. században az oklevelek tanúsága szerint a király gyakran a főkancellárt bízta meg a királyi udvarban való bíraskodással. Ez lett a **speciális presentia regia**. Pontosan mikor alakult ki, nem tudjuk, feltehetően Károly Róbert uralkodása idején.

Az előkelők azonban olyan privilégiumokat kértek az uralkodótól, hogy peres ügyekben, mindig személyesen a király ítélkezzen. Luxemburgi Zsigmond számára ez különösen terheessé vált, tekintettel arra, hogy német-római császárrá is megválasztották.

A 14. század végén, a 15. század elején újabb helyettesről kellett gondoskodni, s a titkos kancellárt bízta meg a bíraskodással az ún. *személyes jelenlét fórumán*, ez lett a **personalis presentia regia**.

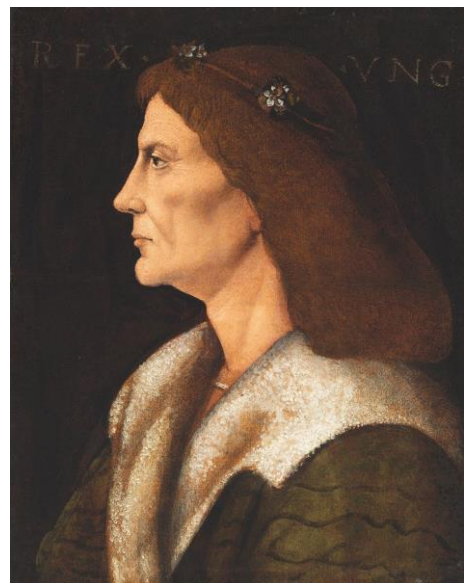
A 15. század első felére a kuriális bíróságok rendszere úgy alakult, hogy

1. a király, ha akart személyesen ítélkezett;
2. a presentia regián az országbíró,
3. a speciális presentia regián a nagyobb kancellár,
4. a personalis presentia regián a titkos kancellár bíraskodott.

E bírói fórumok csak abban különböztek egymástól, hogy más elnökölt, a bírótársak a királyi udvarban tartózkodó előkelők közül kerültek ki. Hatáskörük ugyanaz volt, s időszaki bírói fórumok voltak.

Az előkelők a századok során még azt is kiharcolták, hogy peres ügyüket egyik bírói fórumtól áttetessék egy másik bírói fórumra a végítélet meghozatala előtt.

Ezt a gyakorlatot Mátyás szüntette meg összhangban a kormányzati rendszerben végrehajtott hivatali reformjaival.

2. Mathias Corvinus. Andrea Mantegna olasz festő Mátyás-portréja

Mátyás az 1464. évi dekrétumában

- megszüntette a kancellárok bírói hatáskörét;
- összevonta a nagyobb és titkos kancelláriát, így született meg a **kancellária**, élére a fő- és titkos kancellárt nevezte ki, aki a királynak tartozott felelősséggel;
- megtartotta a **királyi tanácsot** tanácsadó testületként, de mellé hivatali segédszervként rendelte a kancelláriát.
- A kancelláriában megjelent a négy **kancelláriai titkár**, akik a királyi tanács tagjainak referáltak, előkészítették azokat az ügyeket, amelyekben a király a tanács véleményét várta,
- megszüntette a specialis presentia regiat és a personalis presentia regiat, helyébe felállította az első állandó bírói fórumot a **Királyi Táblát**, ami vásár- és ünnepnapokon kívül állandóan bíraskodott;
- A Királyi Tábla élére kinevezte a **személynököt**,
- a Királyi Tábla mellé hivatali segédszervként rendelte a **kisebb kancelláriát**. Az itt működő négy **protonótárius**, ítélmester készítette elő az ország nagybírói számára a peres ügyeket és foglaltatták írásba a meghozott ítéleteket.
- ekkor még megerősítette a nádori jelenlét fórumát is, ezt majd az **1486. évi dekrétumában** törli el,
- megmarad a **királyi jelenlét** fóruma az **országbíró** elnökletével, s amikor a nádori jelenlét fóruma is megszűnik, a nádor ide, a királyi jelenlét fórumára kerül vissza. Ezzel fokozatosan kezd kialakulni a rendi korszaknak a Királyi Tábla mellett lévő legfőbb bírói fóruma: a **Hétszemélyes Tábla**, amely csak időszakosan működött és kizárólag fellebbviteli fórum volt.
- a király személyesen a Mátyás által megszervezett **lovagi becsületbíró**ságon vett részt. E fórum hatáskörébe az olyan becsületbeli ügyek tartoztak, ahol a felek számára nem volt megfelelő bizonyíték és a vitás ügyet *párbajjal* intézték el.

3. Werbőczy István, a legismertebb protonótárius portréja (Bezerédi Gyula alkotása)

2. Vidéki bírói fórumok

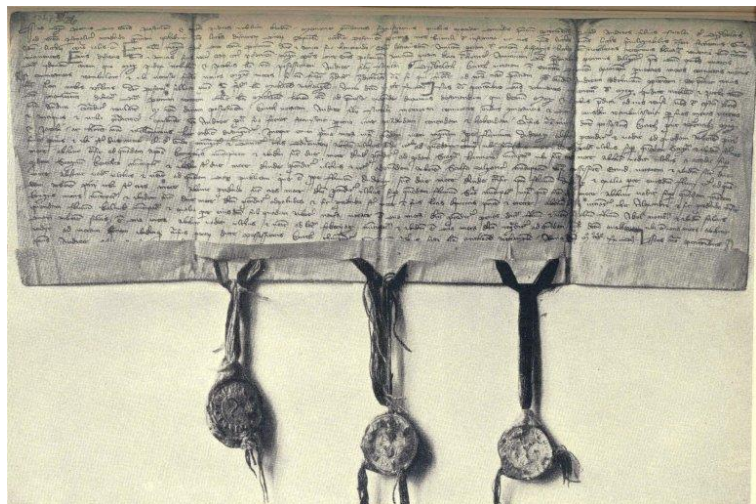
- A már korábban említett **nádori törvényszék**.

„Mindenekelőtt végeztük és határoztuk: hogy a köz- vagy nádori törvényszék eltörrendő; jövőre soha semmi időben sem szabad azt megtartani.” (1486. évi I. tc.)

- A nemesi vármegyében a vármegyei közgyűlésből kivált a vármegyei törvényszék, a **sedria**.

Ennek elnöke, Mohács előtt a főispán, majd az alispáni tisztség állandósulása után az alispán. Tagjai a megye nemesei közül választott szolgabírók és az esküdtek. A megye nemeseinek mind magán- mind büntetőügyeiben első fokon eljáró, időszakos bíróság volt. Hatáskörébe tartoztak a jobbágyok által elkövetett büntetőügyek is, ha a földesúr nem rendelkezett pallosjoggal.

A *sedria illetékessége* területi vonatkozásban az adott vármegye területére terjedt ki, személyi

3. Pozsony megye oklevele egy birtokbaiktatásról az alispán és két szolgabíró pecsétjével 1327-ből

vonatkozásban a megye minden nemes és nem nemes lakója fölött ítélezhetett.

- A szabad királyi városokban a **városi törvényszék** ítélezett az adott város polgárainak magán- és büntetőügyeiben. Ez is időszaki bíróság volt, elnöke a főbíró, tagjai a magiszterek.
- A jobbágyok peres ügyeit a földesúr bírói széke, az **úriszék** intézte.

Az úriszéki bíraskodás az immunitas jogának elterjedésével alakult ki, a 14. századra vált általánosan elfogadott elvvé, hogy minden nemes bírói joghatósággal, jurisdiccióval bír. Általában a jobbágyok magánjogi ügyeiben járt el. Az a földesúr, aki büntető

joghatóságot kapott a királytól, pallosjogú úriszéket tarthatott. A 15. századig az úriszéken ténylegesen a földesúr elnökölt.

3. Egyházi törvényszékek, a szentszékek

Az államalapítás keretei között, az egyházszerzés során szükségessé vált, hogy az egyetemes egyház szervezetének megfelelően Magyarországon is létrejőjenek az egyházi bíróságok. Az egyházi rend egyik alapvető kiváltsága a **privilegium fori**, mely szerint egyházi személyt kizárólag egyházi bíróság előtt lehet felelősségre vonni a kánoni szabályok szerint: **privilegium canonis**

Azonban nemcsak egyházi személyek, hanem világiak ügyeiben is eljárak, mivel érvényesült az a szabály, hogy minden ügy, ami az egyházat, erkölcsöt érinti, az szentszéki hatáskör.

4. Tárgyalás a Sacra Rota Romanán

- elsőfokon – püspöktől delegált jogkörben a főesperes járt el,
- fellebbezni az ordinariushoz, azaz a püspök elnöklete alatt működő szentszékhez lehetett fordulni,
- területi illetékesség alapján a püspöki széktől az esztergomi, illetve a bács-kalocsai érsekhez lehetett fellebbezni,
- legfelső szinten a Sacra Rota Romana állt, azaz a Rómában működő, a pápa elnöklete alatt működő bírói testület.

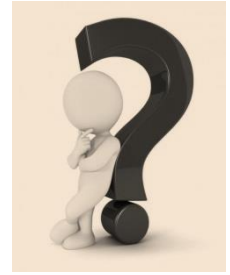
A szentszékek hatáskörébe tartozott:

- házassági köteléki ügyek,
- az özvegyek, árvák ügye,
- minden olyan ügy, amely az egyházat érintette.

Magyarországon nem tartoztak hatáskörükbe a birtokpercek.

ÖNELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Kik voltak a királybírák?
2. Melyek voltak a kuriális bíróságok Mohács előtt?
3. Mi volt a tárnoki szék?
4. Kinek a bírói fóruma volt az úriszék?
5. Hogyan alakította át a bírósági szervezetet Hunyadi Mátyás?
6. Mi volt a szentszékek hatásköre?
7. Milyen ügyekben bíraskodott a nádori törvényszék?
8. Hogyan alakult a sedria illetékessége a Mohács előtti bírósági szervezetben?
9. Kik voltak a sedrián a bírótársak?
10. Mit jelentett a privilegium fori?

FELHASZNÁLT IRODALOM

Mezey Barna: Magyar alkotmánytörténet. Budapest, Osiris, 2003. 182-200. pp.
<https://www.szaktars.hu/osiris/view/mezey-barna-szerk-magyar-alkotmanytoritenet-osiris-tankonyvek-2003/>

Homoki-Nagy Mária – Varga Norbert: A magyar bírósági szervezet. In: Magyar alkotmánytörténet (online oktatási csomag), 2020.

<https://eta.bibl.u-szeged.hu/4938/>

AJÁNLOTT IRODALOM

HAJNIK Imre: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a Vegyes-házi királyok alatt. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1899. 1-119. pp.

https://adt.arcanum.com/hu/view/Books_03_MagyarKozepkor_0094_birosagi_szervezet_58/?pg=0&layout=s

